

KDY SE U NÁS ZAČALO PLATIT MINCEMI?

Mezi nálezy prvních mincí v našich zemích se často vyskytují západořímské mince. Dostaly se k nám jednak prostřednictvím římských legií, jednak pomocí obchodníků, kteří cestovali z podunajských provincií směrem na sever. Jak je tedy zřejmé, také naše území bylo v kontaktu s antickými zeměmi i městy.

KELTSKÉ MINCE

Za nejstarší platinidlo v českých zemích jsou vydávány zlaté penízky zvané „duhovky“, malé mince miskovitého tvaru o průměru 6 až 19 mm bez nápisů, ale s neumělým znázorněním hada, slunce či půlměsíce. Lze je zařadit do 1. století př. Kr. a používali je Keltové, v té době obývající naše území. Kromě těchto mincí se v archeologických nálezech vyskytují i jiné druhy keltských zlatých a stříbrných mincí.

SMĚNNÉ PROSTŘEDKY – HŘIVNY A ŠÁTEČKY

České mince ražené v 10. století předcházela výměna zboží buď ryze naturálního, anebo výměna zvláštních druhů směnných prostředků, jakými byly například **jemné šátečky** nebo **železné hřivny sekerovitého tvaru**. Zdá se, že starým Moravanům jako

směnný denní prostředek sloužilo plátno. V Čechách šlo pak o plátěné šátečky, které rovněž převzaly úlohu platinidla. Úhrada těmito formami ale není bezpečně prokázána, je nejistá.

MINCOVNÍ PRÁVO

Supevněním českého státu se objevují vlastní české mince.

Stříbrná keltská mince typu Biatec byla ražena v prvním stol. př. Kr. jedním z bójských kmenů sídlících pravděpodobně v oblasti kolem Bratislavy.

Ražba mincí a těžba stříbra patřily odjakživa k výsostným privilegiím panovníka. Mincovní právo, tj. **mincovní regál**, českých panovníků nebylo nikdy vzato v pochybnost ze strany císaře středověké říše římské. Na základě mincovního regálu českých panovníků razili v Čechách také panovníci, kteří vládli po Přemyslovcích. Za krátkého panování razil v Praze mince i polský král Boleslav Chrabrý (1003). Rovněž tak manželka krále Boleslava II. kněžna Emma, a to ve své mincovně v Mělníku. Až do svého vyvraždění razili mince rovněž Slavníkovci.

Na základě vlastního práva razit mince udělil český král toto právo, tj. ražbu mincí, rodům Rožmberků, Lichtenštejnů, Valdštejnů, Pernštejnů, olomouckým biskupům a jiným.

Solidus byzantského císaře Michala III. (842–867) nalezený při archeologických vykopávkách ve velkomoravských Mikulčicích.

ANTIKA – novodobý výraz označující časový úsek starověku, v němž vznikly a rozvinuly se kulturní hodnoty ve výtvarných uměních, krásné literatuře, vědě a filozofii, v politické teorii a praxi zásluhou řeckých a římských tvůrců, které se staly základem evropské a v podstatné míře i světové vzdělanosti. Antický starověk měl své meze jak v prostoru, tak v času. Rozsah antického světa se kryje přibližně s územím římského impéria v době jeho největšího rozmachu. Jeho začátek byl kdysi datován do doby vzniku homérských básní (razen někdy až do 9. století př. Kr.), na základě archeologických objevů byl posunut až do 14. století př. Kr.

Před příchodem Slovanů na naše území se zde vystřídalo několik etnik a jsou zde rovněž doloženy vlivy antické, konkrétně římské kultury. Rozsáhlé terénní výzkumy to dokládají. Jsou při nich nalézány jak mince z doby římské, tak různé jiné předměty prokazující pronikání římské kultury až na naše území. Četné luxusní předměty – bronzové, nápojové soupravy na víno, skleněné láhve, poháry, mince, šperky – ukazují na přítomnost římských obchodníků.

TŘI VÝVOJOVÁ OBDOBÍ

Ve vývoji české měny spatřujeme v minulosti tři velká období:

1. denárové,

2. grošové a 3. tolarové.

Měna denárová zahrnuje období po roce 955 do roku 1210, období brakteátů od 1210 do 1300, na něž navazuje měna grošová.

S PŘEMYSLOVCI PŘICHÁZEJÍ DENÁRY

955–1210

Naše denáry navazují na denárové období v západní Evropě, k němuž byl položen základ měnovou reformou císaře Karla Velikého (768–814). Mince byly nejen všeobecným ekvivalentem, ale také symbolem státní suverenity. Podobně se i dnes vedou diskuse, do jaké míry znamená budoucí přechod na jednotnou evropskou měnu ztrátu symbolu státní suverenity. Denár byl jedinou a hlavní mincí. Vyskytovaly se poloviny denáru, zvané obolus, ale bylo jich málo. Kupní síla denáru po jeho zavedení značně narostla. Nejstarší české mince byly raženy až za **Boleslava I.** (929/935–967/972) okolo roku 950, napodobovaly denáry z německých zemí – kupříkladu řezenské, švábské, bavorské. Čeští panovníci patřili mezi první, kteří v 10. století vyráběli svoje mince. Svou kvalitou se rovnaly mincím cizím, někdy je dokonce i předčily.

BOLESLAV I.

Když začal kníže Boleslav I. razit české denáry podle vzoru denárů z Řezna, napodobil nejen vzhled, ale i jejich váhu. Byl to záměr nutný především z obchodních důvodů. Vzhled mince nebyl stálý a často se měnil z řady příčin, které však nejsou zcela jasné. Na počátku českého mincovnictví se mince stahovaly ze zjištěných důvodů panovníkem a nahrazovaly ražbami méně jakostními. Tato vynucená výměna mincí byla významným ziskem panovníka.

DVĚ DENÁROVÉ REFORMY

První úprava měny, tj. první denárová reforma, byla u nás provedena za **Břetislava I.** (1035–1055) v roce 1050. Kníže Břetislav I. určil, aby z pražské váhové jednotky, hřivny o váze 253 g, bylo raženo 240 denárů. Tento denár vážil nepatrně víc než 1 g při jakosti asi 830/1000, tj. 83 % stříbra v minci.

Druhá denárová reforma byla provedena zřejmě někdy v letech 1226–1228 králem Přemyslem Otakarem I. (1197–1230, od roku 1198 dědičným českým králem). Opustil ražbu znehodnocených denárů a přešel na ražbu tzv. **brakteátů**.

Denár knížete Boleslava I. (935–972), do jehož vlády je kladen počátek českého mincovnictví.

Vzácný denár kněžny Emmy (zemř. 1005 nebo 1006), manželky knížete Boleslava II., z mincovny Mělník.

Moravské denáry knížete Břetislava I. (knížetem v Čechách 1035–1055) z období jeho panování jako úředního knížete na Moravě (1018/19–1034) jsou považovány, spolu s denáry jeho otce Oldřicha, za nejstarší moravské ražby.

Denár knížete Svatopluka (knížetem v Čechách 1107–1109) z období jeho moravského panování (1095–1107) jako olomouckého knížete. Za jeho vlády dosáhlo mincovnictví olomouckého knížectví vrcholu.

A BRAKTEÁT JE NA SVĚTĚ (I U NÁS!)

1210–1300

Brakteát Václava II. (1278/83–1305),
ražení před rokem 1300.

Střední brakteát Přemysla Otakara II.
(1253–1278) nesoucí nejstarší heraldické
vyobrazení českého lva.

Podnět k reformě zadal růst oběživa v obchodě. Plnění dávek a daní k vrchnosti v naturáliích bylo nahrazováno peněžními platbami. To se jevílo výhodné jak pro obchod, tak i pro panovníka. Naturální platby a směna ale doznívaly setrvačně dál, peníze je však postupně vytlačily.

BRAKTEÁT ZNAMENÁ TENKÝ PLECH

Název brakteát pochází z latinského bractea – **tenký plech** – a slouží k označení jednostranných mincí, u kterých je lícní obraz na rubu prohlouben. Ražba byla většinou z tenkého plechu, povětšinou stříbrného, jen výjimečně i měděného a zlatého. V Čechách a na Moravě byly raženy do 13. století. Jak jsme na tom byli ve srovnání s ostatními zeměmi? V první polovině 12. století začala ražba brakteátů v Dolním Sasku a Duryňsku, byly raženy rovněž v Uhrách, v Polsku, ve Švýcarsku a Dánsku.

PŘEMYSL OTAKAR I.

Přemysl Otakar I. začal razit brakteáty podle vzoru míšeňských brakteátů. Šlo mu zřejmě o to, aby vytlačil cizí měny z oběhu – míšeňské, jihoněmecké haléře, vídeňské feniky, jejichž průnik byl umožněn německou kolonizací. Při ražbě brakteátů se vrátil k mincovnímu číslu danému již Břetislavem I. – z pražské hřivny o přibližné váze 253 g bylo opět raženo 240 kusů. Naše brakteáty postupně vytlačovaly cizí platidla z oběhu. **Přemysl Otakar II.** pak přistoupil k ražbě mincí odlišných od míšeňského vzoru. Zavedl systém velkých a drobných mincí. Vedle velkých brakteátů byly vydávány brakteáty střední o průměru 27 až 32 mm a malé o průměru až 16 mm.

Tato platidla však hospodářským potřebám státu nestačila. Celkový hospodářský rozvoj, včetně mezinárodního obchodu, potřeboval mince s větší kupní silou. K tomu došlo zavedením grošové měny.

Konvolut tří německých brakteátů.
Německé, především míšeňské brakteáty,
byly předlohou pro ražbu českých
brakteátů.

ČEHO JE ZA GROŠ?

1300–1548

Brakteátový měnový systém přestal koncem 13. století vyhovovat rozvinutému hospodářství, kde se již plně uskutečnil přechod od naturálních dávek a naturální směny k peněžní formě platů a obchodních cen. Dosavadní knoflíkovité plíšky z tenkého stříbrného plechu, jen jednostranně ražené, přestaly být vyhledávaným platidlem. Zejména větší platby byly prováděny v neraženém kovu. Je to patrné nejen z dochovaných pramenů, ale i nálezů stříbrných hřiven a slitků stříbra, které zřejmě obíhaly jako platidla. Přínosem ve 13. století bylo objevení stříbrné rudy, konkrétně jejich vydatných zdrojů u Kutné Hory.

VÁCLAV II. (1278/83–1305)

Král Václav II. neváhal a rozhodl se použít bohatství k úpravě českého mincovnictví. Měnová reforma, zavádějící jednotku groše, byla provedena okolo roku 1300. Bohatá naleziště stříbrné rudy poskytla hospodářský základ k úspěšné realizaci změny. Byla zahájena ražba slavných pražských grošů za technického vedení a pomoci italských finančníků a mincmistrů.

Ražba pražských grošů se uskutečňovala v mincovně v Kutné Hoře, do níž byly soustředěny dříve po celých Čechách roztroušené mincovny. Dílna získala věhlas do té míry, že pojmy Kutná Hora a pražský groš splývaly.

HŘIVNY

Groš byl ražen z hřivny jako váhové jednotky, která ovšem neměla přesně vymezenou váhu. Rozeznávaly se hřivna **pražská** neboli **těžká**, hřivna **královská** neboli **lehká**, hřivna **posudná** neboli **hornická** a hřivna **kopová**. Z těžké hřivny se razilo 64 grošů, z královské hřivny 56 grošů, z posudné hřivny 48 grošů a z hřivny kopové 60 grošů. Základem k ražbě byla hřivna pražská, vážící 253,14 g, z níž se razilo 64 grošů, které vážily přibližně 4 gramy. Jejich jakost byla 93% stříbra.

Pražské groše – ukázka

„Anglický typ“ půlgroše Jana Lucemburského (1310–1346). Je možné, že tato vzácná mince byla ražena jako korunovační mince ke korunovací Jana Lucemburského na českého krále. Tento nominál však mezi lidmi nezískal oblibu, a tak byla jeho ražba zastavena.

Vedle pražského groše byl další minci parvus – drobný – halěř.

Bohatá ložiska stříbra sloužila jako hojný zdroj pro vydání potřebného množství platidel nezbytných pro obchodní styk. Obsah stříbra měl být stabilní, což bylo zpočátku dodržováno. Tato skutečnost vedla k tomu, že se pražský groš stal měnovou jednotkou uplatňovanou v obchodním styku i mimo naše území, zejména v Německu, ale rovněž i v Rusku.

Grošová měna navazovala na **denárovou soustavu**, takže 20 grošů odpovídalo početně na starou libru. Kopa grošů (tj. 60×12 parvů čili 720 parvů) se potom početně rovnala 3 talentům ($3 \times 240 = 720$). V 1. čtvrtině 14. století se začalo používat vlivem obchodních styků se Švábskem názvu halěřů, tj. drobných peněz ražených v Hallu.

Halěře se počítaly i dále na libry či talenty o 240 kusech, kromě toho na šilinky halěřů po dvanácti. Tak se jeden hallský šilink rovnal pražskému groši rovněž o 12 parvech. Jméno halěř bylo přijato i pro náš parvus. Název se ujal během doby tak, že původní název parvus denarius, tj. malý denár, upadl do zapomnutí. Hodnota parvu čili halěře postupně klesala, takže groš již neměl 12 parvů, ale zpravidla 14, případně 16, 18 i více.

PLATY A ZBOŽÍ, KTERÉ ZA NĚ ŠLO KOUPIŤ

Reálná hodnota, tedy kupní síla, pražského groše se vzhledem k výkyvům feudálního hospodářství měnila. V první polovině 14. století stál například kůň asi 240 grošů, vůz 24 grošů atd. Ve druhé polovině 14. století vydělával tesař v létě týdně asi 20 grošů a nádeník 4 až 6 grošů, rovněž týdně. Slepice stála 12 halěřů, tj. téměř groš. Ve druhé polovině 15. století stál kůň asi 120 grošů. Vrátný v kutnohorském Vlašském dvoře měl týdně asi 4 groše a ponocný týdně 7 grošů. V první polovině 16. století dostával purkmistr, tj. starosta Kutné Hory, 16 grošů týdně, havíř 6. Tyto ceny samozřejmě kolísaly podle vnějších okolností, podle úrody či neúrody v zemědělství, podle vzdálenosti trhu od centra, podle politické situace a zcela samozřejmě podle zákona nabídky a poptávky.

Pražský groš Ludvíka Jagellonského (1516–1526) z jáchymovské šlikovské mincovny, kde byl ražen od roku 1520. Od kutnohorských grošů se liší šlikovským štítkem, umístěným v opise.

Pražský groš Václava II. (1278/83–1305), jedna z nejslavnějších českých mincí, zavedená roku 1300 mincovní reformou. Podle některých odborníků je možné, že zpočátku byl ražen v Praze (odtud jeho název), ale brzy byla ražba přenesena do Kutné Hory. Za téměř čtvrt tisíciletí trvání ražby bylo jenom v Kutné Hoře vyraženo asi půl miliardy pražských grošů.

